

Can Diví (Sant Boi de Llobregat, Baix Llobregat)

MARIA-LLEDÓ BARREDA, ANA MAR SÁNCHEZ
I GREGORI GUTIÉRREZ

INTRODUCCIÓ: LA GESTIÓ DE LES EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES URBANES

El primer contacte de Sant Boi de Llobregat amb el món de l'arqueologia va ser realment sorprenent. L'any 1953 s'iniciaven els treballs que van permetre la descoberta de les termes romanes.

Aquest jaciment va ostentar el monopoli de la recerca arqueològica fins l'any 1980, moment en què s'inicia el procés ascendent de les intervencions arqueològiques d'urgència: el 1980 a la plaça de la Constitució, el 1981 a l'interior de l'església parroquial i el 1983 al camí Vell del Llor.

L'any 1984, i fruit de la concessió al Baix Llobregat d'un Pla Contra l'Atur, centrat bàsicament a la nostra població, es va excavar en vuit sectors que afectaren tres jaciments arqueològics urbans: la Muntanyeta, el barri Antic i l'antic barri de Sant Pere.

Al marge del Pla Contra l'Atur, tan sols es van fer dues excavacions d'urgència (entre 1984 i 1986). L'any 1989/1990 s'iniciarà un procés de relectura de les termes romanes, pas previ als treballs que donaran lloc al projecte de cobriment del monument i a la seva adequació museística. Treballs que finalitzarien l'onze de setembre de 1998, data en què les termes romanes van ser inaugurades al públic.

El mes de maig de 1990 es crea el Departament de Patrimoni Cultural, amb l'objectiu de protegir i conservar, documentar i estudiar, difondre i dinamitzar el patrimoni cultural de Sant Boi de Llobregat. Evidentment, dins aquests objectius del Departament es troba tot el que està relacionat amb el patrimoni arqueològic.

En paral·lel es produeix un fet important per la seva incidència en la gestió del patrimoni arqueològic. El Pla Especial i Catàleg de Protecció i Rehabilitació del Patrimoni Arquitectònic de Sant Boi de Llobregat (que inclou un Pla Especial i Catà-

leg de Protecció i Rehabilitació del Casc Antic), va ser aprovat definitivament per la Comissió d'Urbanisme de Barcelona el 20 de juny de 1990 i es va publicar al BOPB el 12 de novembre de 1990. El Pla Especial es va tramitar conjuntament amb una modificació del Pla General Metropolità que va ser aprovada finalment en data 10 d'abril de 1990 i publicada al DOGC el 29 d'octubre de 1990.

El Pla Especial i Catàleg contempla 15 jaciments arqueològics amb fitxa pròpia que, des de l'any 1998 s'han incorporat al Catàleg del Patrimoni Cultural Català (s'adjunta còpia del Certificat). Les determinacions del Pla Especial i Catàleg respecte a les Àrees d'Expectativa Arqueològica, estan recollits als articles 10è, 16è i 19è. Articles que defineixen les característiques de les AEA i els procediments a seguir en cas d'actuació.

L'existència del Departament de Patrimoni Cultural, juntament amb els instruments normatius de gestió que proporciona el Catàleg i Pla Especial, han permès, al llarg dels anys la realització, supervisió i seguiment de la recerca arqueològica. Des del 1991 han estat fetes 30 excavacions de tipus preceptiu, principalment dins del jaciment del Barri Antic, on hi ha un fort moviment urbanístic i de rehabilitació d'edificis antics. D'aquestes 30 intervencions, 8 han estat finançades per l'administració local, 1 per l'administració autonòmica, i 1 per la Diputació de Barcelona, 1 per l'administració metropolitana i 19 per la iniciativa privada.

Un element que s'ha de destacar en aquest període ha estat la concessió, des de l'any 1996, de 4 plans d'ocupació (INEM - Ajuntament de Sant Boi de Llobregat) dedicats íntegrament a arqueologia. Aquests plans han estat formats per un arqueòleg o una arqueòloga i quatre auxiliars d'excavació (plans d'ocupació dels anys 1996, 1997 i 1998). El Pla de 1999 ha estat format per tres arqueòlegs i 6 auxiliars d'excavació.

Els recursos humans dotats pel Pla d'Ocupació, juntament amb alguns recursos d'infraestructura, han permès la realització de recerques arqueològiques d'entitat. Així, s'han excavat quatre jaciments importants: Fonollar i Can Barraquer, l'any 1996; Can Diví, el 1997 i el 1998-1999 i Can Cabaler / Hort del Rector, el 1999-2000.

CAN DIVÍ: un exemple de gestió

L'edifici de Can Diví es va enderrocar, sota la supervisió d'un arqueòleg contractat per l'Ajuntament, a finals de gener i inicis de febrer de l'any 1991. Es van recuperar elements arquitectònics i conservar *in situ* restes arqueològiques (part superior de dues arcades). Prèviament a l'enderroc es va fer un reportatge fotogràfic i es va contractar la realització de l'aixecament topogràfic de l'edifici.

A mitjan febrer del mateix any es va fer una prospecció per georadar amb l'objectiu de detectar la presència d'estructures al subsòl. La prospecció va donar un resultat positiu, i es van identificar un important nombre d'anomalies possiblement associables a restes arqueològiques. Les anomalies concretaven quatre orientacions

definides de les que tan sols dues eren conegudes. Aquestes conclusions ratificaven la documentació històrica escrita que parla de l'existència d'un convent de monges jerònimes d'època moderna.

En manifestar-se la voluntat de construir a la totalitat de la finca, i motivat per l'evident interès de les restes arqueològiques presents al jaciment i de les «evidències» reflectides a la prospecció per georadar, es van fer dues campanyes d'intervencions arqueològiques promogudes per l'Ajuntament de Sant Boi i amb la col·laboració del propietari de la finca. Així, entre l'1 de juliol i el 31 de desembre de 1997 i entre l'1 de setembre de 1998 i el 31 de març de 1999, un equip de treball format per una arqueòloga i quatre peons (Plans d'Ocupació Ajuntament - INEM) va fer la recerca arqueològica.

Les recerques arqueològiques han posat al descobert part d'un edifici d'origen baixmedieval (segle XIV) superposat a un altre del segle XI-XIII. Aquest edifici estava adossat a la muralla que flanquejava el portal del Pont de la Vila.

Durant el procés de recerca arqueològica es va posar de manifest, des del punt de vista tècnic, la coincidència de criteris (entre tècnics de Patrimoni Cultural, l'Àrea Territorial i l'arqueòleg territorial de la Generalitat de Catalunya) sobre l'interès de la conservació *in situ* de les troballes arqueològiques, en diàleg amb el projecte de construcció d'un edifici a sobre i amb la possibilitat de dinamització i visita d'aquest conjunt arqueològic. Experiència nova a Catalunya (en la seva vessant de col·laboració administració pública i iniciativa privada) i que podria servir de model per a altres experiències similars a la nostra ciutat i, fins i tot, a la resta de Catalunya.

El propietari va manifestar, des del primer moment, el seu interès en la proposta i la va rebre amb entusiasme. Es van iniciar converses –propietat i responsables polítics– encaminades a plasmar en un conveni de col·laboració els objectius plantejats. En paral·lel s'iniciava tota la tramitació administrativa de concessió de la llicència d'edificació. Aquest procés, iniciat l'any 1999 encara està en curs de resolució, motivat per la lentitud en la tramitació administrativa. No obstant això, sembla que al llarg d'aquest any es posarà fi a tota la paperassa i es podran iniciar els treballs de construcció d'un nou edifici d'habitatges en comunió amb la conservació i dinamització, d'un conjunt arqueològic de força interès.

APROXIMACIÓ HISTÒRICA A L'EDIFICI DE CAN DIVÍ

Les dades històriques de què disposem corresponen al segle XVIII i XIX, tot i que la casa va ser construïda al segle XIV sobre un edifici més antic dels segles XI-XIII. Al segle XVIII la casa era coneguda com *de les monges jerònimes* que l'havien adquirida amb posterioritat al 1716. Al cadastre de 1736 surt classificada com una casa de primera classe. Tenim una notícia de tradició oral i recollida a les memòries de Pau Porcet que recorda que, entre el 1813 i el 1814, quan els francesos van fer marxar les religioses de Barcelona, les monges del convent de les jerònimes van venir a la

casa de Sant Boi, extrem que no hem pogut comprovar amb cap altra font d'informació. El que sí sabem per la documentació és que l'any 1822 la casa la tenien llogada a Maria Estrada i que l'any 1843, sent-ne masover Tomàs Estrada (potser fill de l'anterior), una riuada va afectar el clos de la propietat de les monges.

El clos de les monges tancava un hort, al costat del qual n'hi havia d'altres de diferents propietaris del mateix barri del Reial i del barri de Sant Pere, coneguts anteriorment com els horts del Castell, que estaven regats per l'aigua del molí propietat del senyor del Castell, situat a la punta del camp del clos de les monges, en direcció a Castelldefels. La toponímia actual recorda aquests antics horts amb el carrer dels Horts.

L'any 1826 encara estava en peu l'arcada de mig punt del final del carrer del pont, una de les portes d'entrada a la població i que es trobava adossada a la casa de les monges. Avui en dia només se'n conserva l'arrencament.

L'any 1861, les monges jerònimes continuen inscrites com a propietàries de la casa i no en tornem a saber res fins que entre finals del segle XIX i inicis del XX es construeix Can Diví, que va ser enderrocat l'any 1991.

Un altre tipus de notícies que fan referència a aquest indret són les inundacions, de vegades virulentes. En temps de Tomàs Estrada dues riuades consecutives es menjaren part del clos de les monges jerònimes, segons recullen les memòries de Pau Porcet. Durant una nova riuada, es va enfonsar una casa del final del carrer del Pont.

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA DE 1997

Durant l'any 1997 es van fer dues intervencions al solar de Can Diví, la primera a la zona sud i amb caràcter d'urgència i la segona a la zona nord, feta amb un pla d'ocupació. El solar havia estat dividit en dos sectors, sud i nord a partir del mateix projecte d'urbanització en què es preveia la inclusió d'un carrer que partia el solar en dos.

Per fer la prospecció vàrem plantejar l'obertura d'onze cales amb màquina retroexcavadora, repartides aleatòriament pel solar. De les onze sols tres van donar resultat negatiu, la resta posaren al descobert una sèrie de murs que vàrem identificar amb dues antigues parcel·les d'horts, de cronologia diferent. L'adscripció dels murs a l'una o a l'altra parcel·la es va fer a partir de les diferents tècniques constructives i la diferent cota en què es trobaven.¹ Aquesta parcel·lació molt probablement correspon als horts del castell que surten als documents i que més tard serien adquirits per diferents propietaris del barri del Reial i de Sant Pere, entre els quals es troba Rafael Casanova.

La segona intervenció va durar 5 mesos (entre agost i desembre) i es va fer grà-

1. Barreda, M.L. (1997, inèdita) *Can Diví 1997 –Sector sud– Sant Boi de Llobregat. Memòria d'excaució*. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

cies a la concessió d'un Pla d'Ocupació, amb tot el que això significa (horari reduït –cinc hores– i un personal poc motivat). L'aixecament planimètric el va fer el Servei d'Arqueologia i la Júlia Miquel, amb posterioritat a la intervenció, just després d'unes fortes pluges que havien destruït part de les compartimentacions que hi havia entre els àmbits A i B, per la qual cosa la documentació gràfica del sector es redueix a les fotografies preses en el moment de l'excavació.

A partir dels indicis previs que teníem, per una banda les dues arcades que sobresortien del nivell de circulació del segle XX i de l'altra la prospecció amb georadar, ens va fer plantejar com a primer objectiu la documentació en extensió de l'edifici i com a segon objectiu la consecució d'una estratigrafia completa.

Repasant l'informe² de l'enderroc observàrem que la casa de Francesc Diví havia estat construïda aprofitant elements de l'antiga, com ara les arcades a partir de les quals s'inicià l'excavació, però que n'hi havia d'altres que van desaparèixer amb l'enderroc.

Una vegada vàrem identificar en extensió tot l'edifici, el buidatge mecànic s'aturà al nivell de circulació del segle XIX, moment a partir del qual decidírem excavar en profunditat i per mitjans manuals l'àmbit F.

Fases arqueològiques documentades a l'àmbit F

Fase VIII: Època altimperial romana

Documentem diversos abocaments de fragments d'àmfores. Destaquen els rebuigs de forn. Podem dir amb seguretat que som davant d'un dels testers dels forns d'àmfores documentats sota les termes romanes, ja que l'indret objecte d'excavació s'hi troba a prop. No es va documentar cap marca.

Aquests abocaments se situaven cobrint la sorra estèril.

Fase VII: Època indeterminada

Documentem uns nous abocaments, però aquest cop són molt diferents. Es produeixen en un moment indeterminat cronològicament i amb una intencionalitat clara: fer pujar el nivell d'aquest indret.

Els diferents estrats es componen de llicorella trinxada, nòduls de tortorà i argiles granulades, a vegades tot recremat, però les cendres hi són absents. És com si aquests materials haguessin estat exposats a grans temperatures, per després ser re-

2. Abans de l'enderroc de la casa de Can Diví se'n va fer un reportatge fotogràfic i un aixecament planimètric, però sense criteris arqueològics. També es va fer un seguiment de l'enderroc, però trobem a manca un estudi d'arqueologia vertical que ens hagués permès acotar més les interpretacions de les estructures que quedaven soterrades que estaven relacionades amb unes estructures reaprofitades que van desaparèixer amb l'enderroc. Les relacions només les podem entreveure, ja que ens manca informació.

Figura 1. Planta general. Situació dels diferents àmbits.

butjats. Aquests abocaments es fan amb absència pràcticament total de materials arqueològics, per tant no es poden datar.

Fase VI: Època altmedieval (segles XI-XIII)

Els abocaments anteriors van deixar una superfície poc homogènia, i va ser necessari un nou estrat d'anivellament per tal de construir un edifici. Aquest estrat estava format per argila vermella compacta i sense materials arqueològics.

L'edifici estava construït amb llesques de llicorella disposada horitzontalment i lligada amb morter de calç. Només es va poder documentar en part i, per tant, no n'hem pogut interpretar la funció. La cronologia de l'edifici ens la dóna la ceràmica grisa medieval que es va documentar en la seva rasa de fonamentació.

Fase V. Època baixmedieval (segle XIV)

A sobre de l'anterior edifici van construir-ne un de nou, aprofitant l'antic edifici com a fonamentació. Aquest edifici perdurà fins al segle XIX i algunes de les seves estructures van ser integrades en el Can Diví del segle XX.

De la fase més antiga del nou edifici hem documentat l'arc carpanell que correspon al límit nord de l'àmbit excavat i el mur est. El mur est al segle XIV posseïa una obertura que comunicava amb l'exterior de l'edifici (àmbit C). L'arc carpanell comunicava l'àmbit F amb l'àmbit E.

La cronologia d'aquest edifici la coneixem gràcies als materials que formaven part del reblliment de la rasa de fonamentació (vidrat blanc sense decorar) i l'estrat que el segellava és format per ceràmica decorada en verd i manganès.

Fase IV. Segona meitat del segle XVII

Aquest és el moment de més activitat renovadora dins l'àmbit F. És el moment en què en queda més clara la funció: som davant d'una cuina. D'aquesta cuina ens ha quedat el desguàs d'una aigüera i el pou mort corresponent. Relacionat amb aquesta funció varem documentar el negatiu d'una estructura de combustió, amb una zona

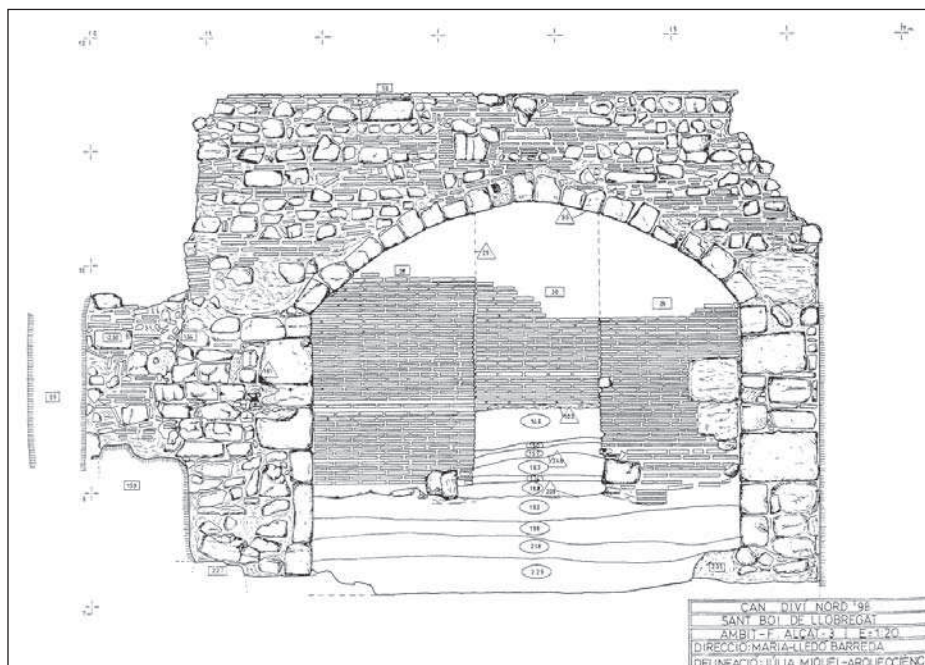

Figura 2: Alçat de l'arc carpanell de l'àmbit F.

recremada, que pensem que és el lloc on podia haver estat situada la llar de foc, però la vàrem trobar molt alterada.

Amb relació a l'aigüera, vàrem documentar al mur nord un forat, la base del qual es compon d'una petita llesca de llicorella inclinada cap a l'interior de l'àmbit F, per la qual cosa vam suposar que venia del sostre.³

D'aquest mateix moment és la construcció feta de rajoles que afecta l'arcada nord, que té com a objectiu fer més petita la comunicació entre l'àmbit F i l'E i poder afegir una porta de fusta, de la qual ens ha quedat una polleuera de ferro. També és el moment en què es construeix el mur oest de l'àmbit.

També es van documentar tres forats de formes irregulars i de funció indeterminada. L'estrat sobre el qual es construeix la cuina (UE 198) té una cronologia *post quem* de 1655 que ens dóna la presència d'una moneda.

Fase III. Entre la segona meitat del segle XVII i el segle XIX

És una fase d'ús en què hem pogut documentar una reforma que afecta el desguàs de l'aigüera de la cuina i l'anul·lació de la comunicació del mur est amb la zona exterior (àmbit C). Aquestes accions es relacionen amb un nivell d'ús (UE 248), però és molt difícil de poder datar-la amb més concreció.

Fase II. Segle XIX

Correspon a aquest moment el paviment d'argila piconada i el banc corregut adossat al límit sud de l'àmbit. Precisament l'existència d'aquest banc corregut adossat impedeix poder datar la construcció de l'arcada sud, almenys dins de l'àmbit F. Es podrà datar quan s'excavi l'àmbit I.

D'aquest mateix moment és una reforma del mur nord, que s'hi adossa i que passa per sobre de l'antic mur oest. Aquesta reforma és contemporània a la construcció d'un nou mur oest de tancament de l'àmbit, el qual té una obertura cap a l'àmbit H. La part superior de l'arc carpanell sembla que també forma part d'una reforma però els límits d'aquesta no queden gaire clars, tot i que des del punt de vista de l'aparell constructiu sí que és més evident.

Fase I. Segle XX

Durant l'excavació vàrem documentar l'amortització d'aquest edifici. El procés constà de tres parts: primer totes les portes van ser tapiades, en segon lloc es van

3. Jaume Codina (1999:264) diu que el fet d'utilitzar les cisternes ens està indicant que les cases santboianes estan aprofitant l'aigua de la pluja.

construir punts de suport per al nou edifici que tallaven la pavimentació del segle XIX i en tercer lloc es va reomplir de sorra per fer aixecar el nivell de circulació.

Gràcies a les fotografies i a l'aixecament planimètric sabem que l'edifici del segle XX va aprofitar antigues estructures i l'arqueologia ens documenta que l'antic edifici va servir de fonaments del nou.

Aquesta forma de construir antigament a la part baixa del carrer del pont era habitual. Tenim notícies per la premsa local⁴ que l'any 1918 en enderrocar unes cases per construir-ne dues de noves, van trobar que la construcció està fonamentada damunt de murs més antics.

Fases arqueològiques documentades als àmbits A-B

Una vegada finalitzarem l'excavació del sector F, decidírem iniciar el buidatge manual d'un nou sector, l'A-B. L'excavació d'aquest indret no va poder arribar a nivells estèrils per un problema de seguretat.

En aquests àmbits documentarem quatre grans fases constructives:

Fase IV. Època medieval (sense poder determinar més)

L'excavació es va aturar en un moment indeterminat de l'època medieval, anterior al segle XIV. D'aquest moment es va documentar un pou fet de pedres.

Fase III. Època baixmedieval (segles XIV-XV)

Construcció d'un mur perimetral que presenta problemes d'interpretació. És un mur perimetral, fet amb pedres de Montjuïc, que limita la casa amb el carrer del pont i està fet amb l'aparell constructiu quadrangular alineat, que consisteix en filades de carreus d'alçada uniforme i tots de la mateixa llargada i disposats a trencajunt. Aquest mur està construït amb un talús dirigit cap a l'interior de l'àmbit A-B.

Aquest mur continua per sota de la carretera actual i, per tant, no hem documentat el seu final i cap inflexió que servis de tancament de l'indret. De moment no hem trobat documentació que ens parli d'aquesta obra, almenys del moment de la seva construcció. Sols tenim notícies de l'època de les monges jerònimes, en què s'utilitzava el terme *Clos de les monges* com una referència urbanística. Aquest fet ens fa pensar que realment podríem trobar-nos davant d'un clos de protecció contra les riuades a què el riu tenia tan acostumada la població de Sant Boi, especialment en aquest indret.

4. *Vida samboyana*, juny 1972:15.

Figura 3. Muralla o clos? (Àmbits A-B).

Fase II. Època moderna

Durant aquesta fase, i sense poder donar-li una cronologia concreta, s'afegí un nou cos a l'edifici i s'inicià la compartimentació del lloc. Durant l'excavació documentarem un paviment de pedra, ben conservat a l'àmbit B, però espoliat a l'àmbit A.

Fase I. Segle XX

Correspon a l'amortització de l'antic edifici per construir-hi l'edifici del segle XX i aprofitar els antics murs com a fonamentació per al nou.

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA DE 1998-1999

La segona campanya d'excavació es va fer entre el setembre de 1998 i el març de 1999, també amb personal procedent d'un pla d'ocupació. Aquest cop es decidí excavar l'àmbit G de l'edifici.

Com a objectius principals d'aquesta campanya ens vam plantejar determinar les fases d'ocupació per tal d'ampliar la informació obtinguda durant la campanya

anterior i datar algunes de les estructures ja documentades i que havien estat detectades durant l'enderroc (any 1991) del darrer edifici del segle xx. Concretament es tractava d'un arc de mig punt i una porta, la llinda de la qual es va recuperar durant l'enderroc. Aquesta llinda tenia un escut esculpit, però estava molt desgastat i no es va poder identificar.

De l'anàlisi de les restes arqueològiques exhumades (estructures i materials) vàrem poder establir dues premisses:

– Es va localitzar la base de l'arc i la seva fonamentació. Els materials associats ens indiquen que som davant d'una construcció d'època moderna.

– Es van diferenciar cinc fases d'ocupació i la darrera que té relació amb la construcció de Can Diví.

Una vegada va començar l'excavació vam observar la connexió espacial de l'àmbit G amb l'àmbit que durant l'any anterior havíem anomenat J, de manera que decidírem ampliar l'excavació cap a aquest àmbit. Quan ja l'excavació es trobava força avançada i per necessitats organitzatives i metodològiques es va decidir deixar d'excavar l'àmbit G i concentrar els treballs en l'àmbit J, per tal d'investigar la base dels arcs i una sèrie d'estructures que començàvem a descobrir. D'altra banda la concentració de materials, especialment d'eines de treball, era important.

Dels resultats de l'excavació i de l'anàlisi dels materials exhumats cal concloure que en aquesta campanya no es van arribar a localitzar els nivells medievals identificats a l'àmbit F i A-B. Tanmateix es van poder identificar cinc fases arqueològiques, de les quals a vegades és difícil de concretar-ne la cronologia.

Fases arqueològiques documentades als àmbits G-J

FASE I. Segles XV-XVI

La campanya d'excavació Can Diví 1998 va finalitzar a l'àmbit J en un nivell de terra marró, de textura suau, en què semblava aparentment que els materials documentats ens indicaven un canvi d'època i que ja entràvem dins del món medieval: ceràmica grisa medieval, vidriada en verd i manganès, juntament amb vidrada marró i algun fragment de ceràmica romana isolada. Sobre aquesta ceràmica vidrada marró destaquem una peça singular que està en procés d'estudi i restauració per les seves particularitats: una gerra petita de ceràmica vidrada marró, amb nansa i de fons còncav cremat. Aquesta peça és la que ens està donant una cronologia medieval tardana fins i tot un inici de la modernitat. La seva funció ens és estranya, però sembla que podria estar relacionada amb algun ofici de l'època que necessités escalfar líquid.

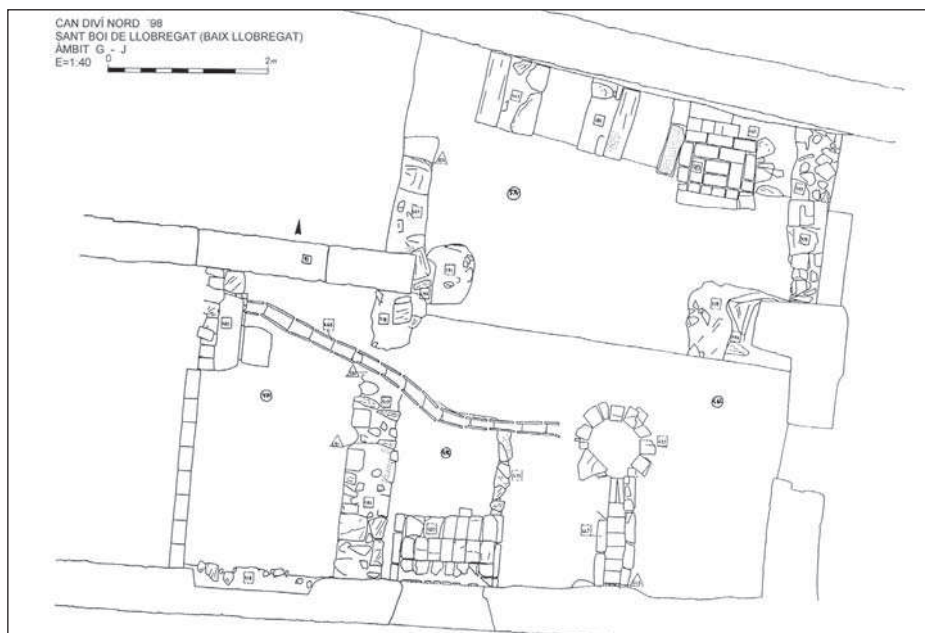

Figura 4. Planta final àmbit G-J.

FASE II. Posterior als segles XV-XVI

Només es va excavar en profunditat l'àmbit J, amb tot i això, a l'àmbit G es van deixar estructures en superfície associades a aquesta època. A aquest moment corresponen un paviment, l'arcada de mig punt, les estructures situades al costat del mur N i dos murs.

El paviment, que descansava directament sobre la fonamentació de l'arcada de mig punt, el podem descriure com un nivell de terra piconada de color marró clar amb concentracions esporàdiques de fragments de quars molt petits i que es desenvolupava per tota la zona excavada. No s'ha arribat a documentar la resta, ja que continuava cap al S, on no es va excavar. Just a la base de l'arcada una gran llosa de llicorella marca el seu final. Aquest paviment es troba amortitzat amb materials de mitjan segle XVII.

La construcció de l'arc de mig punt correspon a aquesta mateixa fase i comunica l'àmbit G amb el J. D'aquest arc només es conserven les bases, ja que era una de les estructures que sobresortien del nivell de circulació del segle XX i va ser destruït amb l'enderroc. Aquest pas es va mantenir obert fins al darrer moment, i va mantenir la seva funció de comunicació i pas entre diferents àmbits.

D'aquest mateix moment són els dos paral·lelepípedes rectangulars d'un metre de longitud i 60 centímetres d'amplada i la construcció petita de prop d'1,20 metres quadrats. Els paral·lelepípedes estan construïts amb llicorella i pedres unides mit-

jançant una argamassa de calç i arena. En un dels seus costats presentaven un gran bloc de pedra. Documentem, així mateix, una gran quantitat de restes de microfauna en els estrats situats entre ells. Hem volgut interpretar aquestes estructures com suports per a recipients de gran volum, potser per a una bóta de vi. També la construcció quadrada estava delimitada en dos dels seus costats per dos grans blocs de pedra. En el seu interior documentem un paviment de rajoles disposades molt regularment i unides amb argamassa i les parets estan recobertes per una gruixuda capa d'argamassa encalcinada. Pensem que es devia tractar d'una petita aigüera o una pica relacionada amb la producció vinícola.

En aquesta zona de l'excavació de l'àmbit J va ser on es van trobar una gran quantitat d'eines de camp: aixades, pics, falçs... i, més concretament, sobre el paviment una cullera i un desguàs d'una pica. També es va documentar el conjunt més compacte de restes de ceràmica blanca i blava conservades *in situ* barrejades amb alguna de vidriada marró.

En els últims moments de l'excavació aparegueren nombroses estructures que es van quedar sense excavar, per la manca de dades només les mencionarem i situarem sobre la planta. Les relacionem amb aquesta fase, però potser són anteriors. Quan es pugui excavar totalment es podrà interpretar amb més cura aquesta fase constructiva i evidentment les anteriors. Ens estem referint a una sèrie de murs alguns situats a l'àmbit G i d'altres a l'àmbit J. El mur, amb diverses reformes, es troba situat a la zona sud d'aquest àmbit i el compartimenta; està construït amb grans pedres regulars i lloses de llicorella. Es documenta la seva unió amb el mur sud del qual parteix en direcció nord. En contacte amb ell, apareix un altre mur de construcció més irregular (reforma de l'anterior) i que va ser tallat per la canalització que es va construir en dates posteriors. Igual a aquest mur és un altre que continua per sota de l'arcada, quasi en línia recta, amb una altra construcció. No s'han arribat a excavar en la seva totalitat, però sí que es documenta una obertura en l'interior d'aquest últim de funcions que ignorem per manca de dades.

En aquesta mateixa zona que estem descrivint, però més a l'est, trobem també una filera de pedres molt irregulars d'1 metre de longitud que finalitza en la canalització, de la qual encara no podem oferir una interpretació, perquè encara no ha estat excavada metodològicament.

Hem de comentar, ja per últim, una sèrie de murs que es van documentar a l'àmbit J que partint del mur nord es dirigeixen cap al sud fins i tot per sota de l'arcada. Totes aquestes estructures es documenten en la zona que, si jutgem per les restes arqueològiques trobades, sembla que és la més interessant per a campanyes d'excavació futures.

FASE III. Anterior al segle XVIII

D'aquesta fase corresponen un seguit de construccions relacionades amb la circulació de l'aigua, la seva recollida i la preocupació per emmagatzemar-la. Ens referim

a les dues canalitzacions, la cisterna i les restes del paviment que apareixen només a l'àmbit G, així com l'empetitiment de la comunicació entre l'àmbit G i l'E.

El paviment està format per rajoles de fang cuit molt similar al paviment de la Fase IV, de mida 16 x 32 centímetres i 4 centímetres de gruix, sense cap tipus d'argamassa en les juntures ni per sota d'aquestes i amb una orientació E-W. Només en conserven unes restes a l'extrem NE. Els materials que es troben als estrats per sota del paviment donen una cronologia de mitjan segle XVII.

La cisterna està construïda amb maons, amb una profunditat que ignorem, ja que no va ser excavada, i una bocana d'aproximadament 64 centímetres de diàmetre també de maons molt petits i lloses de llicorella. Al seu interior hi documentem una gran massa de terra amb dos nivells iguals als que apareixen a l'interior de la canal. Fins a ella arribava una canalització amb direcció sud-nord d'uns 20 centímetres d'amplada i 1,30 metres de longitud construïda amb blocs de pedra de gran volum i fons de maons. Aquesta canalització neix en tocar el mur sud i devia recollir les aigües a través d'una obertura en el mur. Aquesta pràctica era molt comuna a Sant Boi de Llobregat (com ja hem comentat abans). A l'interior hi vam poder excavar dos nivells que no presentaven materials arqueològics: un de llims fins, depurats i un altre de terra ennegrida i grollera.

Tant la canal com la cisterna estaven cobertes per grans lloses de llicorella de forma allargada i irregulars a la zona de la bocana i més petites i arrodonides en la zona de la canalització.

Una altra canal arriba fins a la cisterna des de l'est amb una amplada que oscil·la entre els 15 centímetres i els 12 centímetres, segons el tram, i 4 metres de llarg. En l'interior de la canal també es va excavar un nivell de terra molt similar a l'aparegut en l'altra canal, aquesta vegada sense el nivell de llims. Està construïda amb 14 trams de maons col·locats sobre el seu costat més llarg i units entre ells amb argamassa en determinats llocs. Per damunt d'ells i actuant com a tapa que els cobreix, hi ha una filera de 21 maons orientats oest-est, i una altra que en té menys en la zona central en què s'orienten nord-sud. Probablement aquest canvi estigui relacionat amb els murs que hi havia per sota d'ella i que va haver de tallar en construir-la. El material arqueològic associat no ens permet donar una cronologia concreta.

La comunicació entre els àmbits G i E es va fer més petita, per necessitats que desconeixem. Utilitzen el mateix tipus de pedra i argamassa que la resta de murs. Fou en aquest moment de l'excavació quan es va decidir partir l'excavació i centrar la investigació a l'àmbit J.

FASE IV. Segle XVIII

A aquesta fase d'ocupació correspon un paviment de rajoles de fang cuit de forma rectangular amb una mida que oscil·la entre els 20 x 40 centímetres i els 20 x 38 centímetres, amb un gruix de 5 centímetres. Aquest paviment estava organitzat en file-

res regulars, amb orientació 15°N, molt uniforme i sense cap tipus d'argamassa en les zones d'unió o per sota d'aquestes. Però presenta una particularitat quant a les tècniques constructives: en tota la meitat oest es documentaren petits fragments d'ossos plans (no s'han fet encara els estudis de fauna que en determinin l'espècie) d'uns 3 a 5 centímetres de longitud. Aquestes epífisis se situaven entre les diferents zones d'unió de les rajoles. Podria tractar-se d'una versió antiga dels escuradents que actualment utilitzen els paletes quan volen mantenir l'alineació de rajoles. Els materials ceràmics ens donen una cronologia del segle XVIII, tot i que es documenten materials barrejats més antics, entre els quals destaquem una moneda amb resseguiment datat el 1655.

En aquest moment l'àmbit G es comunicava mitjançant una porta i uns graons, decreixents cap a l'interior de la casa, amb el pati exterior (zona H) amb un nivell superior de circulació que el de l'interior de la casa. Aquesta comunicació es va mantenir fins a la darrera fase d'utilització de l'edifici i va ser tapiada amb la darrera amortització, abans de construir Can Diví al segle XX. Relacionada amb aquesta porta, durant l'enderroc de 1991 es va documentar una llinda treballada, en la part central de la qual hi havia un escut heràldic desgastat. També s'accedia a l'àmbit K mitjançant una entrada des del nord-oest que havia estat tapiada en aquesta fase. D'aquest moment és la construcció del mur que parteix l'àmbit G i L, fet de rajoles (15 x 30 centímetres), l'accés també es fa amb dos graons decreixents cap a l'interior de l'àmbit G. Posterior al tapiat de l'entrada nord són els graons i la porta d'accés situats a l'oest, construïts amb blocs de pedra, maons i lloses de llicorella i que, com hem dit, donaven accés a l'àmbit L.

Possiblement a causa d'un enfonsament d'aquest paviment –també per les construccions situades per sota– en una data posterior, es va fer una reforma. Les característiques constructives i de materials d'aquesta reforma són molt diferents de l'anterior paviment. En aquest cas, el paviment el componen rajoles de forma quadrada de volum aproximat de 20 x 20 centímetres i amb un gruix de 6 centímetres. Presenta en les zones d'unió i per sota un morter de calç i arena. D'igual forma podem destacar diferents models de decoració: algunes són completament llises, d'altres presenten dues línies incises; d'altres, tres... Aquesta tipologia de paviment s'estén cap al nord i continua per sota d'un mur situat a l'àmbit J (que compartimenta l'àmbit J i el K) i la comunicació cap al nord-oest (encara sense excavar). Aquest últim mur, aparegut casualment després d'unes pluges molt intenses, devia ser, doncs, posterior al moment de la reforma.

Tant el paviment com la reforma que se'n va fer són amortitzats per diferents estrats de reompliment datats al segle XIX. Podem dir, a més a més, que durant el segle XVIII, a la zona SW de l'àmbit G, es construeix una petita estança quadrada –que denominem àmbit G'– amb maons enlluïts en la part externa i dels quals només es conserven dues fileres. Al seu interior es va excavar uns nivells de fang depurats i de sorra molt fina i neta. L'àmbit G' es comunicava mitjançant una porta situada al N amb l'àmbit G. Es va poder documentar un dels claus que feien les funcions de polleguera de la porta. Quant a la data de construcció d'aquest àmbit G' podem dir

que és anterior al 1802 gràcies a l'aparició d'una moneda i a la gran quantitat de materials ceràmics trobats.

Recordem que en aquest moment les monges jerònimes són ja propietàries de la casa i possiblement siguin elles les responsables de l'amortització de la cisterna i de la resta d'estructures associades.

FASE V. Segle XIX

Després de les feines de neteja del jaciment i de condicionament de la zona es va localitzar un nivell d'ocupació detectat durant la campanya anterior corresponent al segle XIX. Es tractava d'un paviment de terra piconada, de color vermell molt compacte, de potència dèbil, amb alguns desperfectes reomplerts per estrats de cendres, i que es desenvolupava per tot l'àmbit G i J amb potències desiguals.

En el moment d'iniciar-se l'excavació d'aquest àmbit es procedí al desmuntatge dels contraforts que formaven part del sistema de fonamentació de Can Diví (construïda a inicis del segle XX) documentat durant la campanya anterior.

CONCLUSIONS

Som davant d'un edifici construït al segle XIV a sobre d'un de més antic (segles XI-XIII), del qual només n'hem documentat una petita part. Aquest edifici del segle XIV estava protegit contra les riuades tan habituals del riu Llobregat, per un mur (muralla o clos).

L'edifici, de grans dimensions, ha sofert nombroses reformes i pujades de nivell, fins que a finals del segle XIX és amortitzat i els seus murs novament serveixen de fonamentació d'un nou edifici conegut amb el nom de Can Diví.

El moment més ben documentat arqueològicament és el de la segona meitat del segle XVII amb la construcció d'una cuina (àmbit F) i d'una cisterna amb tot un sistema de canalitzacions associades (àmbit G). En canvi, el moment amb més notícies escrites és el del segle XVIII, a partir del qual les monges jerònimes en són propietàries, les quals van fer una transformació important a l'àmbit G, van amortitzar la cisterna i no van tocar la cuina que es va mantenir en ús fins al segle XIX, moment en què tant a l'àmbit F com G-J es construeix un paviment d'argila piconada.

En el moment que es pugui excavar en extensió es podran establir noves relacions i una millor interpretació dels espais i les seves funcions, així com la seva evolució i refraccions.

BIBLIOGRAFIA

- BARREDA, M. LÍ. (1997) *Can Diví –Sud– (Sant Boi de Llobregat). Memòria d'excavació*. Servei de la Generalitat de Catalunya.
- CODINA, J. (1999) *A Sant Boi de Llobregat (segles XIV-XVII)*. Barcelona: Columna Assaig.
- CODINA, J. (1995) *Llibre de polítiques i curiositats. Memòries de Pau Porcet (1788-1856) pagès de Sant Boi de Llobregat*.